نەسائی لەمانگی صفری ساڵی (٣٠٣) ی کۆچی بەرانبەر بە (٩١٥) ی میلادی وەفاتی کرد بەرەو لیقای خوای پەروەردگار کەوتەڕێ .
(خوای گەورە پاداشتیخێری بداتەوە و بەهەشت جێگای بێت)
(جزاه الله خيراً وأسكنه الجنة)

بەشی پێنجەم

زانای فەرمووده‌ناس
ئیمام ترمذی

ئیمام ترمذي ناوی (محمدی کوڕی عیسی کوڕی سورة ترمذية)لە عەشیرەتی (السلمی) محمدی کوڕی عیسی بە (ئەبی عیسی) بانگ دەکراو ناسراوە بە (ترمذي) .
ئیمام ترمذي لە ساڵی (٢٠٩-٢١٠) ی کۆچی لەناوچەی (ترمذي) کە ئەکەوێتە باکوری ڕوباری (جیحون) ەوە لەدایك بووە .
ترمذی هەر لەمناڵیەوە هەوڵی زانست و زانیاری دەدات و دەست دەکات بە خوێندنی لای زانایان و شەرع زانان و دەبێتە یەکێك لە مامۆستایان و فەقیهەکان .

مامۆستاکانی ئیمام ترمذی و گەشتەکانی

ئیمام ترمذی پاش ئەوەی کەوتە گەشت و گەڕان بەدوای فێر بوونی زانیاریدا . بینایی چاوەکانی لەدەست ئەدات و کوێر ئەبێت . ترمذی چەندین وولات ئەگەڕێ هەر وەك عادەتی قوتابیانی عیلم بۆ فێر بون و زانست و زانیاری لەوانەش :-
(خۆراسان - عێراق - حیجاز - بغداد - بەصرە - کوفە - ..... هتد) .
لەو گەشتە چەندین وولاتیەی ترمذیدا بە خزمەتی زۆرێك لەزانایان و بلیمەتان و پێشەوایانی زانستی حەدیس و فیقهی ئیسلامی گەیشتووەو

لێوەيـان بەهرەمـەند بـووەو جێگـەی مامۆسـتاكانی بـیر كردۆتـەوە . لـەو مامۆستاو زانايانە : –

١–(قوتەيبەی كوڕی سەعيد) .

٢–(ئيسحاقی كوڕی راهويە) .

٣–(محمدی كوڕی رافع) .

٤–(يحيى العدنی) .

.... و چەندەهای تر لە زانايان و شەرع زانان .

قوتابيەكانی ئيمام ترمذی

ئيمام ترمذی هەر كوێر بووەو چاوەكانی ڕۆشنايی تێدا نەبووە بەڵام خوای گەورە بەهۆی ئەوەوە ڕۆشنايی خستە دڵی كۆمەڵێك لەقوتابيان و زانايـان . قوتابيـانی بـە وێنـەی پەروانـەی دەوری ڕۆشـنايی زانسـتی ئـەم زانايـە بـون هەميشە عەودالی بەهرە و تواناكانی بوون لەوانەش :–

١–(ئەبو بكر سمرقندی) ،

٢–(ئەبو حاميدی مروزی) ،

٣–(ئەحمەدی نەسەفی) ،

٤–(مەكی كوڕی نوح) ،

٥–(محمدی كوڕی محمدی هەرەوی) ،

٦– (ڕەبيعی باهلی) .... وچەندەهای تر .

زانستى ئيمام ترمذى

ئيمام ترمذى وەك هەموو زاناو پێشەوايەكى تر لەبوارى زانستدا ئيمام بووە بەتايبەتى لە : -

١-زانستى فەرموودە : كتێبى (الجامع) كە يەكێكە لەشەش كتێبە صەحيحەكە شاهيدى تواناو بير تيژى ترمذى يە لەزانستى فەرموودەدا

٢-زانستى عيللەتى فەرمووده : ترمذى يەكێك بووە لەوانەى لەبارەى ئەم زانستە نوسيويانەو زۆريش پشتى بە (بوخارى) بەستوە .

٣-زانستى جرح والتعديل : زۆر كەمن ئەوانەى توانيويانە وەك ترمذى لەدەرياى عيلمێكى ئاوەهادا مەلە بكەن و بەئاسانى ئەمبەرو ئەو بەر بكەن .

٤-زانستى فيقه : ترمذى : زانيارىيەكى فراوانى بەسەر مەزهەبى شەرعى (شافعى و ئەبو حەنيفە و ماليك و ثەورىو ئەحمەدى كورى حنبل و ئيسحاق بن راهويە) دا هەبووەو هەمووى لە كتێبە بەناو بانگەكەى (الجامع) دا ياداشت كردووە و راى خۆشى لەگەڵ باس كردون .

كتێبەكانى ئيمام ترمذى

ئيمام ترمذى لەدواى خۆى چەندەها نوسراوو كتێبى بەجێ هێڵاوە . كە لەماوەيەكى زۆرى هەوڵدان و تێكۆشان و گەشتەكانيدا پێى گەشتووە و لەمامۆستايان و مجتهدان و فەقيهەكانەوە بيستويێتى تا ئێستاش موسڵمانان لەسەر تاسەرى جيهانى ئيسلاميدا بەگشتى سودى لێ وەردەگرن . لەوانە :-

١-(الجامع) كە ناسراوە بە (السنن) ياخود بە (سونەنى ترمذى) و يەكێكە لە (صحاح الستة) .

٢-(العلل) كتێبێكى زۆر بەكەڵك و فراوان ووردە .

٣-(الشمائل) باسى سيفەتەكانى پێغەمبەر (ﷺ) دەكات.

٤-(أسماء الصحابة) کەناوی هاوەڵانی پێغەمبەری (ﷺ) تیا تۆمار کراوە .... وچەندەها کتێبی تر .

السنن ی ئیمام ترمذی

ئیمام ترمذی وەك یەکێك لە قوتابیەکانی ئیمام (بوخاری) لەسەر نەهج و پرۆگرامی بوخاری ڕۆشتووەو لە کۆکردنەوەو گەیاندنی فەرموودەدا ، بەڵام ئەوەی ترمذی جیا دەکاتەوە لە مامۆستاکەی ئەوەیە ترمذی لەسەرەتاوە فەرموودەکان تۆمار دەکات و باشتر ڕای مەزهەبەکان و عیللەتی حەدیسی تیانوسیوە

ترمذی خۆی دەفەرموێ (ئەوەی وای لێکردین کە قسەی فەقیە و زاناکان و عیللەتی تیا پاداشتی بکەین پرسیاری خەڵکی بووە . ماوەیەك فەرموودەمان دەنوسی پاشان بە ئومێدی سودی زیاتر بەشی فەتواو ڕای زانایانم بۆ زیاد کرد) .

بەڵام لەڕوی سەرچاوەو ناوەڕۆکی سونەتی ترمذی زۆر بەوردی بەدوای سەرچاوەکاندا ڕۆیشتووە و بە کتێبی (موطأ ی ئیمام مالك و مسند ی شافعی و نوسراوەکانی وەکیع و سوفیان و عبدالرزاق و بوخاری ئیبن موبارەك و تەواریخی) زۆر موتەئەسیر بووە .

شایانی باسە ئیمام ترمذی ئەم کتێبەی ناونا (الجامع) بەڵام ناویان لێ نا (السنن) .

ئیمام ترمذی لەبارەی (السنن)ەوە دەفەرموێ (ئەم کتێبەم نوسی و خستمە بەردەستی زانایانی (حجاز و عێراق و خۆراسان) ئەوانیش پێی ڕازی بون وە هەر کەس ئەم کتێبە لەماڵی دابێت وەك پێغەمبەر (ﷺ) لەماڵیدا قسە بکات وایە) .

ستایشی زانایان و شایەتی پێشەوایان

ئەم زانا بەتەقواو زاهیدو واریعە کەسینەی پڕ بووە لەتەقواو زانست و عیلم و لەلایەن هاوەڵان و زانایانی سەردەمی خۆی و دوای خۆی مەدحی زۆری کراوە کە وەك مەدالیای فەخروان بە سنگی زانای پایە بەرز ئیمام ترمذیەوە لەوانە :-

١-(ئیبن حبان) ئەفەرموێ (ئەبو عیسای ترمذی یەکێکە لەکەسە دەگمەنەکان کە توانیویانە فەرموودەکانی رسول الله (ﷺ) کۆبکەنەوە) .

٢-(عومەری کوڕی حافظ)ئەفەرموێت (بوخاری لەهەموو خۆراساندا قوتابیەك یاخود کەسێك ی بەجێنەهێشتووە کە باشتر بێت لە (ئەبو عیسای ترمذی) لەزانست حیفظ و وەرع و دنیا نەویستی دا).

٣-(ئەبو سەعیدی ئیدریسی) ئەفەرموێ (جامعی ترمذی لەلای من لە جامعی (بوخاری و مسلم) باشترە چونکە کتێبی بوخاریو مسلم کەس ناتوانێ سودیان لێ وەربگرێت جگە لە زانایان بەڵام کتێبی (أبی عیسی ترمذی) هەموو کەس و قوتابیان ئەتوانن سودی لێ وەرگرن) ..

کۆچی دوایی ئیمام ترمذی

پاش ئەوەی ئیمام ترمذی تەمەنێکی پڕ لەبەرەکەتی زۆری لە فێر بوون و گەیاندن و نوسینەوەی زانستدا بەسەر برد لەگەڵ ئەوەی سێ لەسەر چواری تەمەنی بەکوێری دەباتە سەر .

پاش تەمەنێکی پڕ لە زانستی (٧٠) ساڵی پاش ئەو هەموو بەرهەمە نایابانەی کە بۆ نەوەکانی خۆی و قوتابیانی زانستە شەرعیەکان بەجێ‌هێشت .

لەشەوی دوشەممەی (١٣) رجب ی ساڵی (٢٧٩) کۆچی لەگوندی (بوغ) کە سەربە ناوچەی (ترمذ)ە

گیانی پاکی دەسپێرێت و بەرەو لیقای خوای پەروەردگار دەکەوێتە ڕێ .

(خوای گەورە جەزای خێری بداتەوە و ڕەحمی پێ بکات)

(رحمه الله وجزاه خيراً)

مافی بڵاوکردنەوەی پارێزراوە بۆ ماڵپەری ئیمان وەن